UO‘K 372.881.1

NUTQIY KOMPETENSIYA TUSHUNCHASI, UNING TARKIBIY KOMPONENTLARI VA ILMIY-PEDAGOGIK TALQINI

Sulaymonova Nafisa Sattorovna,
Navoiy davlat universiteti
O‘zbek tilshunosligi kafedrasi mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada nutqiy kompetensiya tushunchasining ilmiy-pedagogik mazmuni, uning zamonaviy ta’lim jarayonidagi o‘rni hamda tarkibiy komponentlari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Nutqiy kompetensiyaning shaxsning fikrini og‘zaki va yozma shaklda aniq, mantiqiy, mazmunli hamda kommunikativ vaziyatga muvofiq ifodalash qobiliyati sifatidagi xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, uning lingvistik, kommunikativ, kognitiv, diskursiv, pragmatik, refleksiv va kreativ komponentlari o‘zaro bog‘liq tizim sifatida tavsiflanib, har bir tarkibiy unsurining nutq faoliyatini rivojlantirishdagi funksional ahamiyati ochib beriladi. Ilmiy-pedagogik yondashuvlar asosida nutqiy kompetensiyaning bilim, ko‘nikma, malaka, kommunikativ tajriba va mustaqil fikrlash imkoniyatlarini integratsiyalovchi murakkab kompetensiyaviy tuzilma ekanligi asoslanadi. Mazkur yondashuv nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan ta’lim mazmuni, metodlari va pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish uchun nazariy asos vazifasini bajaradi.*

Kalit so‘zlar: *nutqiy kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, lingvistik kompetensiya, kognitiv komponent, diskursiv kompetensiya, pragmatik kompetensiya, refleksiv kompetensiya, kreativ kompetensiya, nutq faoliyati, ilmiy-pedagogik yondashuv, kompetensiyaviy ta’lim.*

ПОНЯТИЕ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ, ЕЁ СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ И НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Аннотация. *В статье теоретически анализируются научно-педагогическое содержание понятия речевой компетенции, её место в современном образовательном процессе, а также основные структурные компоненты. Раскрываются особенности речевой компетенции как способности личности ясно, логично, содержательно и в соответствии с коммуникативной ситуацией выражать свои мысли в устной и письменной форме. Лингвистический, коммуникативный, когнитивный, дискурсивный, прагматический, рефлексивный и креативный компоненты речевой компетенции рассматриваются как взаимосвязанная система, определяется функциональное значение каждого из них в развитии речевой деятельности. На основе научно-педагогических подходов обосновывается положение о том, что речевая компетенция представляет собой сложную интегративную структуру, объединяющую знания, умения, навыки, коммуникативный опыт и способность к самостоятельному мышлению. Данный подход служит теоретической основой для совершенствования содержания образования, методов обучения и педагогических технологий, направленных на развитие речевой компетенции.*

Ключевые слова: *речевая компетенция, коммуникативная компетенция, лингвистическая компетенция, когнитивный компонент, дискурсивная компетенция, прагматическая компетенция, рефлексивная компетенция, креативная компетенция, речевая деятельность, научно-педагогический подход, компетентностное обучение.*

THE CONCEPT OF SPEECH COMPETENCE, ITS STRUCTURAL COMPONENTS AND SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL INTERPRETATION

Abstract. *This article provides a theoretical analysis of the scientific and pedagogical content of the concept of speech competence, its role in the modern educational process, and its structural components. Speech competence is examined as an individual’s ability to express thoughts clearly, logically, meaningfully, and appropriately in accordance with a given communicative situation in both oral and written forms. Its linguistic, communicative, cognitive, discursive, pragmatic, reflective, and creative components are described as an interconnected system, and the functional significance of each component in the development of speech activity is revealed. Based on scientific and pedagogical approaches, speech competence is substantiated as a complex integrative structure that combines knowledge, skills, abilities, communicative experience, and the capacity for independent thinking. This approach provides a theoretical*

foundation for improving educational content, teaching methods, and pedagogical technologies aimed at developing speech competence.

Keywords: *speech competence, communicative competence, linguistic competence, cognitive component, discursive competence, pragmatic competence, reflective competence, creative competence, speech activity, scientific-pedagogical approach, competency-based education.*

Kirish. Zamonaviy ta’lim paradigmasida o‘quvchining egallagan bilimlarini amaliy nutqiy faoliyatda qo‘llay olishi ta’lim samaradorligini belgilovchi muhim mezonlardan biriga aylanmoqda. Axborot oqimining jadallashuvi, kommunikativ muhitning kengayishi, raqamli muloqot shakllarining rivojlanishi hamda shaxsdan mustaqil va tanqidiy fikrlash talabining ortishi nutqiy kompetensiyani rivojlantirish masalasining pedagogik ahamiyatini kuchaytirmoqda.

Nutqning grammatik jihatdan to‘g‘ri shakllantirilishi o‘quvchining samarali muloqotga tayyorligini to‘liq belgilamaydi; fikrni mantiqiy izchillikda bayon etish, kommunikativ vaziyatni anglash, mazmunga mos lisoniy vositalarni tanlash, suhbatdosh pozitsiyasini hisobga olish, matn yaratish va o‘z nutqini tahlil qila bilish ham mazkur kompetensiyaning muhim ko‘rsatkichlari hisoblanadi. Shu sababli nutqiy kompetensiyaning mohiyati va tarkibiy tuzilishini ilmiy-pedagogik jihatdan aniqlashtirish, uning komponentlari o‘rtasidagi funksional aloqalarni asoslash bugungi til va adabiyot ta’limining dolzarb nazariy-metodik masalalaridan biridir.

Nutqiy va kommunikativ kompetensiya muammosi xalqaro ilmiy adabiyotlarda bir necha nazariy bosqichlarda rivojlangan. N.Chomsky tomonidan ilgari surilgan “lingvistik kompetensiya” konsepsiyasi til tizimiga oid bilimlarni markazga qo‘ygan bo‘lsa, D.Hymes mazkur yondashuvni kengaytirib, til birliklarini muayyan ijtimoiy-kommunikativ vaziyatda maqsadga muvofiq qo‘llash qobiliyatini “kommunikativ kompetensiya” doirasida izohladi. Keyinchalik M.Canale va M.Swain ushbu tushunchani grammatik, sotsiolingvistik hamda strategik tarkiblar asosida tizimlashtirdi, L.F.Bachman esa til kompetensiyasi va undan kommunikativ faoliyatda foydalanish mexanizmlarini yanada kengroq funksional modelda talqin qildi.

Zamonaviy xalqaro yondashuvlarda esa til o‘rganuvchi faqat lisoniy bilimlarni egallovchi subyekt emas, balki turli vaziyatlarda nutq yaratadigan, muloqotga kirishadigan va ma’noni vositachilik orqali yetkazadigan “ijtimoiy agent” sifatida qaralmoqda. Xususan, Yevropa Kengashining CEFR konsepsiyasida kommunikativ til kompetensiyasi lingvistik, sotsiolingvistik va pragmatik kompetensiyalar bilan bog‘lanib, nutqiy faoliyat esa qabul qilish, yaratish, interaksiya va mediatsiya jarayonlari orqali tavsiflanadi.

O‘zbekiston ilmiy-pedagogik tadqiqotlarida ham nutqiy kompetensiyani shakllantirish masalasi ona tili va adabiyot o‘qitish metodikasi, kommunikativ ta’lim, psixolingvistika hamda kompetensiyaviy yondashuv doirasida tadqiq etib kelinmoqda. B.To‘xliyev, M.Shamsiyeva, T.Ziyodova kabi metodist olimlarning ishlarida o‘quvchilarning bog‘lanishli nutqini rivojlantirish, mustaqil matn yaratish va til birliklaridan nutqiy vaziyatga mos foydalanish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Keyingi tadqiqotlarda ushbu muammo yanada differensiallashib, nutqiy kompetensiyaning yosh xususiyatlari, psixolingvistik mexanizmlari, o‘qish va yozish bilan integratsiyasi hamda interfaol metodlar orqali rivojlantirilishi o‘rganilmoqda.

Jumladan, B.Sulaymanova boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy kompetensiyasini o‘qish va yozish ko‘nikmalari bilan bog‘liq holda, N.Normatova va S.Nazarov esa nutqiy kompetensiya rivojlanishining psixolingvistik asoslari nuqtayi nazaridan tahlil qilgan; O.Qayumova tadqiqotida kommunikativ, lingvistik va nutqiy kompetensiyalar o‘rtasidagi munosabat hamda ularni ta’lim jarayonida shakllantirish metodikasi yoritilgan. Mazkur tadqiqotlar nutqiy kompetensiya muammosining mamlakatimiz pedagogikasida faol o‘rganilayotganini ko‘rsatsa-da, uning tarkibiy komponentlarini yagona ilmiy-pedagogik tizim sifatida belgilash va ularning o‘zaro funksional aloqalarini aniqlashtirish zarurati saqlanib qolmoqda.

Fikrimizcha, nutqiy kompetensiyani faqat to‘g‘ri gapirish yoki yozish malakasi doirasida talqin qilish uning mazmunini toraytiradi. U shaxsning til haqidagi bilimlari, kommunikativ vaziyatni idrok etishi, mazmunni mantiqiy tashkil qilishi, nutqiy maqsadga mos strategiyani tanlashi, yaratilgan nutqni baholashi hamda yangi kommunikativ vaziyatlarda ijodiy yechim ishlab chiqishini birlashtiruvchi ko‘p komponentli pedagogik hodisadir. Shu nuqtayi nazardan, nutqiy kompetensiyaning *lingvistik, kommunikativ, kognitiv, diskursiv, pragmatik, refleksiv va kreativ komponentlarini* o‘zaro bog‘liq funksional tizim sifatida tadqiq etish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv nutqiy kompetensiyaning nazariy chegaralarini aniqlashtirish bilan birga, uni rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta’lim mazmuni, metodlari, topshiriqlar tizimi va baholash mezonlarini ilmiy asosda shakllantirish imkonini beradi.

Tadqiqot metodikasi. Tadqiqotda nutqiy kompetensiya tushunchasining ilmiy-pedagogik mohiyati, tarkibiy komponentlari va ularning o‘zaro funksional bog‘liqligini aniqlash maqsadida nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, tizimli-strukturaviy yondashuv, umumlashtirish hamda tasniflash metodlaridan foydalanildi. Nutqiy va kommunikativ kompetensiyaga oid mahalliy hamda xorijiy ilmiy qarashlar o‘rganilib, ularning mazmuniy o‘xshash va farqli jihatlari qiyoslandi.

Tizimli tahlil asosida nutqiy kompetensiyaning lingvistik, kommunikativ, kognitiv, diskursiv, pragmatik, refleksiv va kreativ komponentlari ajratildi hamda ularning nutqiy faoliyatdagi funksiyalari aniqlashtirildi. Olingan nazariy natijalarni umumlashtirish orqali nutqiy kompetensiyaga mualliflik ta’rifi taklif etildi va uning tarkibiy modeli ilmiy-pedagogik jihatdan asoslandi.

Adabiyotlar tahlili. Nutqiy kompetensiya tushunchasining nazariy shakllanishi tilshunoslikda “kompetensiya” kategoriyasining talqini bilan bog‘liq. N.Chomsky kompetensiyani individning til tizimi haqidagi ichki bilimlari sifatida izohlab, grammatik qoidalarni egallashni asosiy mezon sifatida belgilagan [1]. D.Hymes esa ushbu qarashning lisoniy bilim bilan cheklanishini tanqid qilib, kommunikativ kompetensiya konsepsiyasini ilgari surdi hamda tilni ijtimoiy vaziyat va kommunikativ maqsadga mos qo‘llash qobiliyatiga urg‘u berdi [2]. M.Canale va M.Swain mazkur nazariyani grammatik, sotsiolingvistik va strategik tarkiblar asosida rivojlantirgan bo‘lsa [3], L.F.Bachman kompetensiyaning tashkiliy va pragmatik jihatlarini kengaytirdi [4]. Ushbu qarashlar nutqiy kompetensiyaning til bilimidan kommunikativ vaziyatda maqsadga muvofiq nutq yaratish qobiliyatigacha rivojlanganini ko‘rsatadi.

Zamonaviy xorijiy tadqiqotlarda nutqiy kompetensiya alohida bilim va ko‘nikmalar yig‘indisi emas, balki lisoniy, ijtimoiy, pragmatik, diskursiv va strategik jarayonlarning funksional birligi sifatida talqin qilinadi. CEFR konsepsiyasida kommunikativ til kompetensiyasi lingvistik, sotsiolingvistik va pragmatik tarkiblar orqali izohlanib, ularning real nutqiy faoliyatdagi o‘zaro bog‘liqligi ta’kidlanadi. Shu bilan birga, nutq yaratish va qabul qilish bilan bir qatorda interaksiya hamda mediatsiyaga alohida e’tibor qaratilishi kompetensiya mazmunining kengayganini ko‘rsatadi [5]. Bunday yondashuv nutqiy faoliyatni grammatik jihatdan to‘g‘ri fikr bildirish emas, balki ma’no yaratish, hamkorlik qilish, kommunikativ strategiyani tanlash va axborotni vaziyatga mos qayta ifodalash jarayoni sifatida tushunishga imkon beradi.

O‘zbekiston pedagogik tadqiqotlarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish ona tili va adabiyot ta’limi, kommunikativ yondashuv, psixolingvistika hamda interfaol metodlar bilan bog‘liq holda o‘rganilmoqda. Tadqiqotlarda uning og‘zaki va yozma nutq, lingvistik bilim, muloqot ko‘nikmalari va pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyasi yoritilgan. Jumladan, M.Xoliqova kommunikativ yondashuv asosida og‘zaki va yozma nutq hamda muloqot ko‘nikmalarining yaxlitligini [6], M.Nasimova esa lingvistik va psixolingvistik jihatlarni grammatika, leksika, fonetika hamda interfaol metodlar bilan bog‘liq holda tahlil qiladi [7]. Mavjud izlanishlarda muammoning ayrim jihatlari yoritilgan bo‘lsa-da, nutqiy kompetensiyaning lingvistik, kommunikativ, kognitiv, diskursiv, pragmatik, refleksiv va kreativ komponentlarini yagona ilmiy-pedagogik tizim sifatida tadqiq etish zarurati saqlanib qolmoqda.

Tahlillar va natijalar. Nutqiy kompetensiya tushunchasiga oid nazariy yondashuvlarning qiyosiy tahlili ushbu hodisani faqat til me’yorlarini bilish yoki grammatik jihatdan to‘g‘ri nutq tuzish qobiliyati bilan chegaralash yetarli emasligini ko‘rsatdi. Nutqiy kompetensiya shaxsning lisoniy bilimlarini kommunikativ vaziyatda maqsadga muvofiq qo‘llashi, mazmunni mantiqiy tashkil etishi, suhbatdosh bilan samarali muloqotga kirishishi, nutq strategiyasini tanlashi hamda o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda mustaqil ifodalashi bilan tavsiflanadigan integrativ pedagogik hodisadir. Tahlil natijasida nutqiy kompetensiyaning bilim, amaliy faoliyat va kommunikativ tajribani birlashtiruvchi ko‘p bosqichli tuzilishga ega ekanligi aniqlandi.

Nutqiy kompetensiyaning tarkibiy tuzilishini o‘rganish uning *lingvistik, kommunikativ, kognitiv, diskursiv, pragmatik, refleksiv va kreativ komponentlar* orqali namoyon bo‘lishini ko‘rsatdi. Lingvistik komponent fonetik, leksik va grammatik me’yorlarni egallashni; kommunikativ komponent muloqot sharoitiga mos fikr almashishni; kognitiv komponent axborotni anglash, tahlil qilish va qayta ishlashni ta’minlaydi. Diskursiv komponent fikrlarning mazmuniy va mantiqiy yaxlitligini shakllantirsa, pragmatik komponent nutqiy maqsad, vaziyat va adresat xususiyatlarini hisobga olish bilan bog‘liq. Refleksiv komponent o‘z nutqini nazorat qilish, baholash va tuzatishni, kreativ komponent esa mavjud bilim va nutqiy tajribadan foydalangan holda yangi mazmun yaratishni ifodalaydi.

Tarkibiy komponentlarning funksional tahlili nutqiy kompetensiya yagona va o‘zaro bog‘liq mexanizm asosida shakllanishini ko‘rsatadi. Masalan, grammatik jihatdan to‘g‘ri fikr lingvistik komponentga, uning vaziyatga mosligi pragmatik, izchil bayoni diskursiv, samarali muloqotga yo‘naltirilishi esa kommunikativ komponentga tayanadi. Mazmunni mustaqil tahlil qilish kognitiv, nutqdagi kamchiliklarni aniqlash refleksiv, yangicha ifoda yaratish kreativ komponent orqali namoyon bo‘ladi. Shu bois nutqiy

kompetensiyaning rivojlanganlik darajasi alohida ko‘rsatkichlar emas, balki ushbu komponentlarning funksional uyg‘unligi asosida baholanishi lozim.

Ilmiy-pedagogik jihatdan olib borilgan tahlil nutqiy kompetensiyani shakllantirish jarayoni bilim berishdan amaliy nutqiy faoliyatni tashkil etishga yo‘naltirilishi zarurligini ko‘rsatdi. Bunda o‘quvchining tayyor qoida va namunalarni o‘zlashtirishi bilan cheklanmasdan, muammoli vaziyatlarda fikr bildirish, matnni tahlil qilish va qayta yaratish, munozarada dalillash, savol-javob olib borish, turli kommunikativ vaziyatlarga mos nutq shaklini tanlash kabi faoliyat turlariga ustuvorlik berish talab etiladi. Shunday yondashuv o‘quvchini bilimni takrorlovchi subyektdan mustaqil nutq yaratuvchi va kommunikativ vazifalarni hal qila oluvchi faol ishtirokchiga aylantiradi.

Tahlil natijalari nutqiy kompetensiya rivoji lisoniy bilimlarning amaliy muloqot bilan uyg‘unlashuvi, tarkibiy komponentlarning o‘zaro integratsiyasi hamda refleksiv va kreativ faoliyatning faollashuvi bilan belgilanadi. Shu bois nutqiy kompetensiya lingvistik bilim, tafakkur, kommunikativ tajriba va ijodiy faoliyat birligiga asoslangan uzluksiz pedagogik jarayon sifatida talqin etiladi.

O‘tkazilgan tahlil mavjud ilmiy yondashuvlarda nutqiy kompetensiyaning lingvistik, kommunikativ va pragmatik jihatlari yetarlicha yoritilgan bo‘lsa-da, uning kognitiv, diskursiv, refleksiv hamda kreativ tarkiblarining yagona pedagogik tizimdagi o‘rni to‘liq integratsiyalashmaganini ko‘rsatadi. Shundan kelib chiqib, **nutqiy kompetensiya** tushunchasiga quyidagi mualliflik ta’rifini taklif etamiz: *nutqiy kompetensiya - shaxsning lingvistik bilimlari, kommunikativ tajribasi, kognitiv faoliyati, diskursiv yaxlitlikni ta’minlash, pragmatik vaziyatni anglash, o‘z nutqini refleksiv baholash hamda mazmunni kreativ shaklda ifodalash imkoniyatlarining o‘zaro integratsiyasi asosida og‘zaki va yozma nutqni maqsadga muvofiq yaratish, tushunish va takomillashtirish qobiliyatidir.*

1-jadval.

Nutqiy kompetensiyaning tarkibiy komponentlari va ularning funksional natijalari

Tarkibiy komponent	Mazmuni	Asosiy funksiyasi	Kutiladigan nutqiy natija
Lingvistik	Fonetik, leksik, grammatik va uslubiy bilimlar	Til vositalaridan me’yoriy foydalanish	To‘g‘ri, aniq va savodli nutq
Kommunikativ	Muloqot vaziyati va suhbatdosh bilan munosabatni hisobga olish	Samarali fikr almashinuvini tashkil etish	Vaziyatga mos va tushunarli muloqot
Kognitiv	Axborotni anglash, tahlil qilish va qayta ishlash	Fikr mazmunini shakllantirish va asoslash	Mantiqiy va mazmunli fikr bayoni
Diskursiv	Nutq birliklarini mazmuniy va mantiqiy bog‘lash	Yaxlit nutq yoki matn yaratish	Izchil va strukturaviy nutq
Pragmatik	Nutqiy maqsad, adresat va kommunikativ sharoitni anglash	Mos nutq strategiyasini tanlash	Maqsadga yo‘naltirilgan ta’sirchan nutq
Refleksiv	O‘z nutqini kuzatish, baholash va tuzatish	Nutqiy faoliyatni nazorat qilish	Mustaqil takomillashtirilgan nutq
Kreativ	Bilim va tajriba asosida yangi mazmun yaratish	Nostandart va ijodiy ifodani yuzaga chiqarish	Mustaqil, original va ijodiy nutq

Shu asosda **nutqiy kompetensiyaning tarkibiy modeli** lingvistik, kommunikativ, kognitiv, diskursiv, pragmatik, refleksiv va kreativ komponentlarning o‘zaro funksional birligiga asoslangan pedagogik tizim sifatida talqin etiladi. Mazkur talqin nutqiy kompetensiyani faqat to‘g‘ri va ravon so‘zlash ko‘nikmasi bilan cheklamay, fikrni anglash, mantiqiy tashkil etish, kommunikativ vaziyatga mos ifodalash, asoslash, baholash va mustaqil nutqiy mahsulot yaratish jarayonlarini ham qamrab oladi. Natijada ushbu yondashuv nutqiy kompetensiyaning rivojlanganlik mezonlarini belgilash, uning tarkibiy komponentlarini baholash hamda ta’lim jarayonida mazkur kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan metodik mexanizmlarni ishlab chiqish uchun nazariy asos yaratadi.

Ushbu ma’lumotlari nutqiy kompetensiya alohida bilim yoki ko‘nikmalar yig‘indisi emas, balki o‘zaro funksional bog‘langan komponentlarning integrativ tizimi ekanligini ko‘rsatadi. Lingvistik komponent nutqning me’yoriy asosini, kognitiv va diskursiv komponentlar uning mazmuniy-mantiqiy yaxlitligini, kommunikativ hamda pragmatik komponentlar vaziyatga muvofiqligini ta’minlaydi. Refleksiv komponent nutqni nazorat qilish va takomillashtirishga, kreativ komponent esa mavjud bilim va tajriba asosida mustaqil nutqiy mahsulot yaratishga xizmat qiladi. Shu jihatdan nutqiy kompetensiyaning rivojlanganlik darajasi alohida komponentlarning mavjudligi bilan emas, balki ularning o‘zaro integratsiyasi va funksional uyg‘unligi bilan belgilanadi.

Jadvalda keltirilgan komponentlarning funksional birligi amaliy nutqiy vaziyatda yaqqol namoyon bo‘ladi. Masalan, o‘quvchiga *“Badiiy asardagi qahramon xatti-harakatiga munosabat bildiring va fikringizni dalillar bilan asoslang”* topshirig‘i berilganda, u avvalo lingvistik bilimlar asosida grammatik va leksik jihatdan to‘g‘ri jumlalar tuzadi. Mazmunni anglash va kerakli dalillarni tanlash kognitiv komponent, fikrlarni izchil va yaxlit bayon qilish diskursiv komponent orqali amalga oshadi. O‘z qarashini suhbatdosh yoki auditoriyaga tushunarli yetkazish kommunikativ, nutq maqsadiga mos ta’sirchan vositalarni tanlash pragmatik komponent bilan bog‘liq. O‘quvchining o‘z javobini qayta ko‘rib, kamchiliklarini tuzatishi refleksiv, fikrini noodatiy misol, qiyos yoki mualliflik munosabati bilan boyitishi esa kreativ komponentning namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi. Demak, bitta nutqiy topshiriqning muvaffaqiyatli bajarilishi barcha tarkibiy komponentlarning o‘zaro uyg‘un faoliyatiga tayanadi, bu esa jadvalda taklif etilgan modelning funksional jihatdan yaxlit ekanligini asoslaydi.

Xulosalar.

1. Olib borilgan nazariy tahlillar nutqiy kompetensiya faqat lisoniy bilim yoki to‘g‘ri nutq tuzish ko‘nikmasi bilan cheklanmasdan, kommunikativ vaziyatni anglash, fikrni mantiqiy tashkil etish, nutqiy strategiyani tanlash hamda mustaqil mazmun yaratishni qamrab oluvchi integrativ pedagogik hodisa ekanligini ko‘rsatdi.

2. Nutqiy kompetensiyaning lingvistik, kommunikativ, kognitiv, diskursiv, pragmatik, refleksiv va kreativ komponentlari o‘zaro funksional bog‘langan tizimni tashkil etadi. Mazkur komponentlarning uyg‘unligi nutqning to‘g‘riligi, izchilligi, vaziyatga mosligi, ta’sirchanligi va mustaqilligini ta’minlaydi.

3. Tadqiqot natijasida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda lisoniy bilimlarni amaliy kommunikativ faoliyat bilan integratsiyalash, o‘quvchini tahlil, munozara, matn yaratish, refleksiya va kreativ topshiriqlarga jalb etish muhim pedagogik shart sifatida belgilandi.

4. Bizning fikrimizcha, nutqiy kompetensiyaning rivojlanganlik darajasini alohida bilim yoki ko‘nikmalar asosida emas, balki uning tarkibiy komponentlarining o‘zaro uyg‘un faoliyati orqali baholash maqsadga muvofiq. Ushbu yondashuv ta’lim jarayonida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish mezonlari, metodlari va baholash vositalarini takomillashtirish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. *Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. - Cambridge, MA: M.I.T. Press, 1965. - 251 p.*
2. *Hymes D. H. On Communicative Competence // Sociolinguistics: Selected Readings / ed. by J. B. Pride, J. Holmes. - Harmondsworth: Penguin, 1972. - P. 269-293.*
3. *Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. - 1980. - Vol. I, No. 1. - P. 1-47. - DOI: 10.1093/applin/I.1.1.*
4. *Bachman L. F. Fundamental Considerations in Language Testing. - Oxford: Oxford University Press, 1990. - 408 p.*
5. *Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment - Companion Volume. - Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. - 278 p. - ISBN 978-92-871-8621-8.*
6. *Xoliqova M. M. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida kommunikativ yondashuv asosida nutqiy kompetensiyani shakllantirish metodikasi // Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali. - 2026. - J. 8, № 5. - B. 1252-1258. - DOI: 10.70728/c.series.ped.v08i05.199.*
7. *Nasimova M. X. Nutqiy kompetensiya va interfaol ta’lim metodlari integratsiyasi // Yangi O‘zbekistonda tabiiy va ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. - 2026. - J. 4, № 4. - B. 26-29.*
8. *Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi: darslik. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2022. – 400 b.*